

Bijdragen van private partijen aan duurzaam gebruik van ecosysteemdiensten

Deze paper beschrijft de bijdragen die private partijen leveren aan de instandhouding van ecosysteemdiensten, en analyseert de motieven daarachter. Op basis van literatuur is een analysekader opgesteld om deze motieven te achterhalen, waarbij welbegrepen eigenbelang een belangrijke rol speelt. Vervolgens is voor vijf casestudies nagegaan hoeveel private partijen bijdragen aan de instandhouding van ecosysteemdiensten, met name productiediensten en regulerende diensten. Daartoe kijken we naar certificering van duurzame productie, duinbeheer door waterleidingbedrijven en de bijdrage die een financiële dienstverlener, in dit geval de Rabobank, levert.

Introductie

Met de *Millennium Ecosystem Assessment* is het maatschappelijk belang aangegeven van ecosysteemdiensten. Daarbij wordt onderscheid aangebracht tussen (i) productiediensten, (ii) regulerende diensten, (iii) recreatieve / culturele diensten, en (iv) ondersteunende diensten die noodzakelijk zijn om de andere ecosysteemdiensten te leveren. Onder andere Veeneklaas (2012a) heeft een verhandeling geschreven over ecosysteemdiensten, de relatie met biodiversiteit en het onderscheid met landschapsdiensten. Het merendeel van de diensten, de productiediensten uitgezonderd, wordt niet via de markt verhandeld. Er is, met andere woorden, sprake van een publiek-goed karakter. Eén van de kenmerken hiervan is dat het onmogelijk is individuen uit te sluiten van het gebruik van een ecosysteemdienst, waardoor het gevaar van 'free-rider' zich voordoet: rationeel handelende consumenten zullen (te) weinig betalen voor de productie of levering van een ecosysteemdienst. Dit zal leiden tot minder productie van de dienst – onderproductie – dan maatschappelijk gezien wenselijk is. Een volledig vrije marktwerking van ecosysteemdiensten zal, kortom, leiden tot 'marktfalen': de markt zal geen optimale oplossing tot

stand brengen. Marktfalen is een belangrijk argument voor de overheid om in te grijpen. Tenminste als het belang dat ermee gemoeid is door de samenleving groot wordt geacht (of als wenselijk wordt ervaren), en de politiek zich het belang om deze reden aantrekt.

De praktische behoefte aan een interventionistische overheid betekent evenwel niet dat private partijen geen rol kunnen spelen bij het in stand houden en beheren van ecosysteemdiensten. Juist nu, mede gezien de bezuinigingen, de tijdsgeest vraagt om 'zakelijke' argumenten om deze diensten (of meer algemeen: voor natuurbehoud) te beschermen, rijst de vraag of er niet meer ruimte mogelijk is voor marktwerking. Het argument daarbij is dat marktpartijen natuurbescherming efficiënter kunnen oppakken dan de overheid zelf. Een voorbeeld is het pleidooi van de particuliere grondbezitters en de houtindustrie voor een omslag in het bosbeleid, waarbij natuurbehoud wordt gekoppeld aan economisch profijtelijke bosbouw.

Dat de private sector een grotere rol dan voorheen moet spelen in vraagstukken omtrent het verlies aan biodiversiteit en het behoud van ecosysteemdiensten lijkt steeds

meer weerklank te vinden. Zo schreef Pavan Sukhdev, drijvende kracht achter TEEB ('The Economics of Ecosystems and Biodiversity'), onlangs in *Nature* (2012) dat wanneer het aankomt op mondiale vraagstukken – zoals het verlies aan biodiversiteit – intergouvernementele instituties keer op keer falen, en dat derhalve een grotere rol voor de private sector dient te worden weggelegd. Omgekeerd zijn ook steeds meer bedrijven deze mening toegedaan. Niet voor niets schrijft Bishop (2012, p. 227): "... more and more businesses see advantages in taking biodiversity and ecosystem services (BES) seriously." Zo berekenen verscheidene voedingsmiddelenconcerns hun waterfootprint en ontwikkelen ze waterstrategieën om aan te tonen dat het hen menens is met het steeds schaarser wordende zoet water (Van Tilburg *et al.*, 2012). Maar de bezorgdheid over het verlies aan biodiversiteit is niet overall even groot. Westerse ondernemingen maken zich aanzienlijk minder ongerust dan ondernemingen in Latijns-Amerika, Afrika en het Midden-Oosten, aldus een studie van PricewaterhouseCoopers van enkele jaren geleden (PwC, 2010).

Deze paper beschrijft voor een aantal economische sectoren hoe ze momenteel bijdragen aan een duurzaam gebruik van bepaalde ecosysteemdiensten, en wat deze bijdragen zijn. Met duurzaam gebruik wordt in de paper bedoeld op het plukken van de baten die de natuur de ondernemer levert, waarbij *tegelijkertijd* het ecosysteem van waaruit de baten worden onttrokken in stand wordt gehouden¹. Daarmee wordt een verband verondersteld tussen duurzaamheid en het streven naar behoud van ecosysteemdiensten. Interessant is om na te gaan hoe deze (maar ook andere) sectoren gemotiveerd en geprikkeld kunnen worden om een dergelijke duurzaamheid (en daarmee de instandhouding van ecosysteemdiensten) in hun algehele handelen te integreren. Kortom, hoe te komen tot wat wel wordt genoemd een 'natuurinclusief handelen' door ondernemers? Daartoe is van belang inzicht te hebben in de relatie tussen ecosysteemdiensten en private belanghebbenden – in dit geval de onderzochte economische sectoren. Sturing op actoren zonder daarbij hun relatie met ecosysteemdiensten te kennen kan immers leiden tot suboptimale oplossingen. Daarom gaan we allereerst in op de mogelijke motieven van ondernemers om bij te dragen aan het in stand houden van ecosysteemdiensten. Vervolgens brengen we voor vijf sectoren in kaart wat hun daadwerkelijke bijdrage is, en koppelen we deze aan de eerder benoemde motieven. De paper sluit af met conclusies en een uiteenzetting voor vervolgonderzoek.

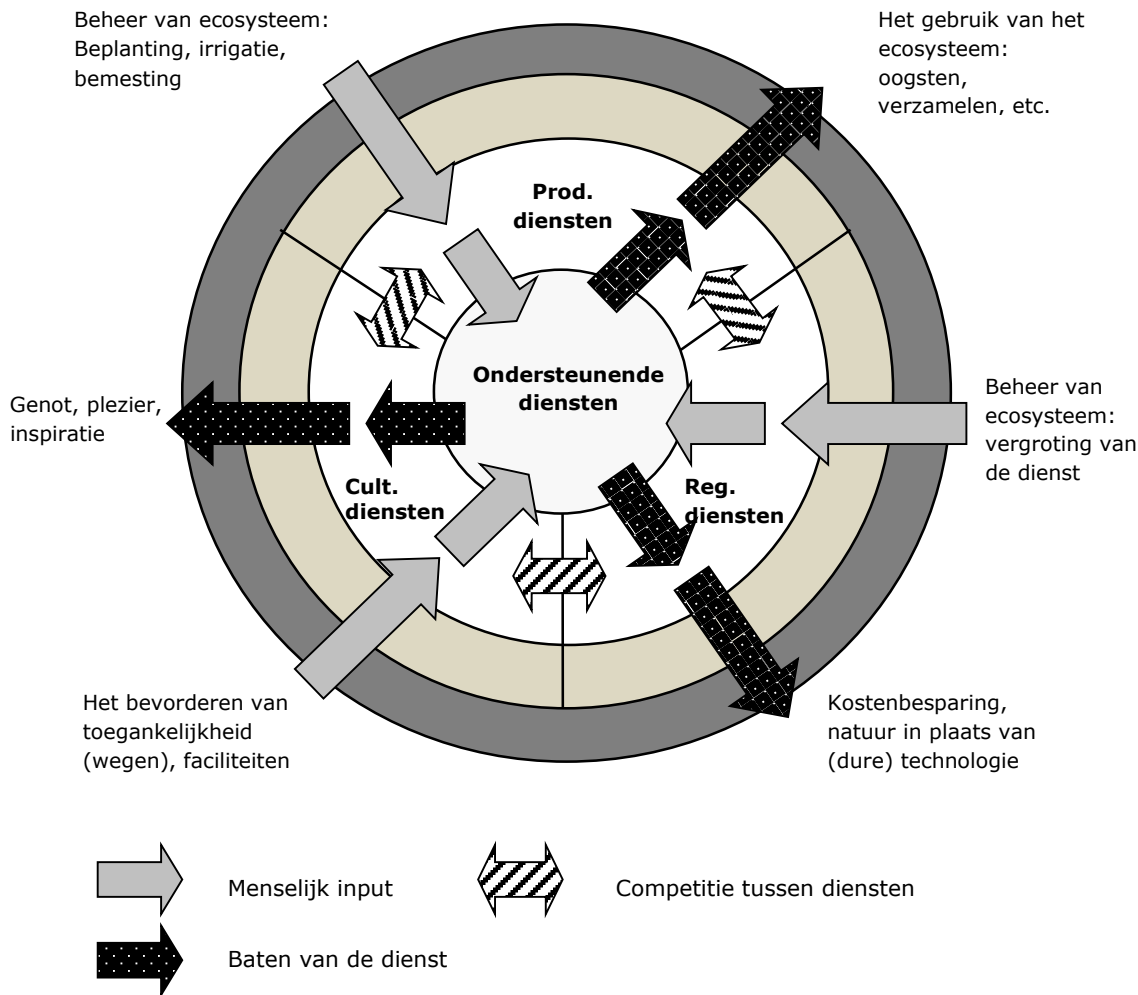
Waarom dragen sectoren wel of niet bij?

Het is moeilijk een economische activiteit voor te stellen die niet profiteert van ecosysteemdiensten, of die geen invloed heeft op het ecosysteem dat de baat levert. Deze wederzijdse relatie – en in sommige gevallen zelfs afhankelijkheid – tussen economische activiteit en ecosysteem maakt het relevant te weten *wáárom* precies sectoren bereid zouden zijn te investeren in (of meer algemeen: bij te dragen aan) behoud van ecosysteemdiensten. Allereerst zijn er de directe motieven. Dit is weergegeven in de eerste, witgekleurde, ring aangrenzend aan de ondersteunende diensten in Figuur 1. Het gaat met name om motieven die: 1) het ecosysteem gebruiken voor oogsten, verzamelen, etc.; 2) kosten besparen, door natuur in te zetten in plaats van dure technologie²; en 3) genot, plezier en inspiratie vergroten, voor ondernemers zelf of via het aanbieden van recreatieve of culturele diensten. Daarnaast kan het imago van het bedrijf belangrijk zijn (tweede, lichtgrijze, ring in Figuur 1). Bedrijven investeren in ecosysteemdiensten om het imago van het bedrijf op te vijzelen. Of om het risico op negatieve publiciteit te voorkómen. Dit zijn indirecte motieven. Het gaat dan bijvoorbeeld over het vermijden van negatieve publiciteit over uitputting en overexploitatie (productiediensten), of vervuiling (regulerende diensten). Maar indirecte motieven kunnen ook gekoppeld zijn aan het genereren van positieve publiciteit, bijvoorbeeld over het onderhoud van natuur en landschap (culturele diensten). Een derde ring, tot slot, omvat filantropische motieven (buitenste, donkergrijze, ring in Figuur 1). Bij filantropische motieven speelt, anders dan bij de eerste twee ringen, eigenbelang geen rol – liefdadigheid staat voorop. Bovendien is bij deze charitatieve motieven geen onderscheid te maken naar productiediensten, regulerende diensten of culturele diensten.

Oogsten is een voorbeeld van een direct motief om een ecosysteem te gebruiken

- ¹ We zijn ons bewust van het feit dat de term 'duurzaam gebruik' een weinig inspirerende of innovatieve is. Alsof het niets meer is dan 'voortsukkelen op een acceptabel onderhoudsniveau', zoals Jacco Kroon in 2012 in de NRC schreef. Een perfecte term voor duurzaam ondernemen hebben we echter niet; het gaat ons erom dat het gebruik van natuur hand in hand gaat met het in stand houden ervan. De Zuid-Afrikaanse variant – 'volhoudbaar ondernemen' – komt daar nog het meeste bij in de buurt.
- ² Het blijkt inderdaad dat met name op milieugebied er een sterke relatie bestaat tussen ecologische en financiële prestaties (Ambec & Lanoie, 2008). Inzet van ecosysteemdiensten blijkt te lonen, zelfs binnen de strakke terugverdientijden die ondernemingen zichzelf stellen. Waarom ecosysteemdiensten desondanks onderbenut blijven, wordt door Veeneklaas (2012a) uitgelegd.

Figuur 1: Overzicht van de rol van ecosystemediensten (Gebaseerd op: Van der Heide en Sijsma, 2011, blz. 22, Figuur 2 en geïnspireerd door Braat en Ten Brink, 2008, p. 91, Figure 5.3)

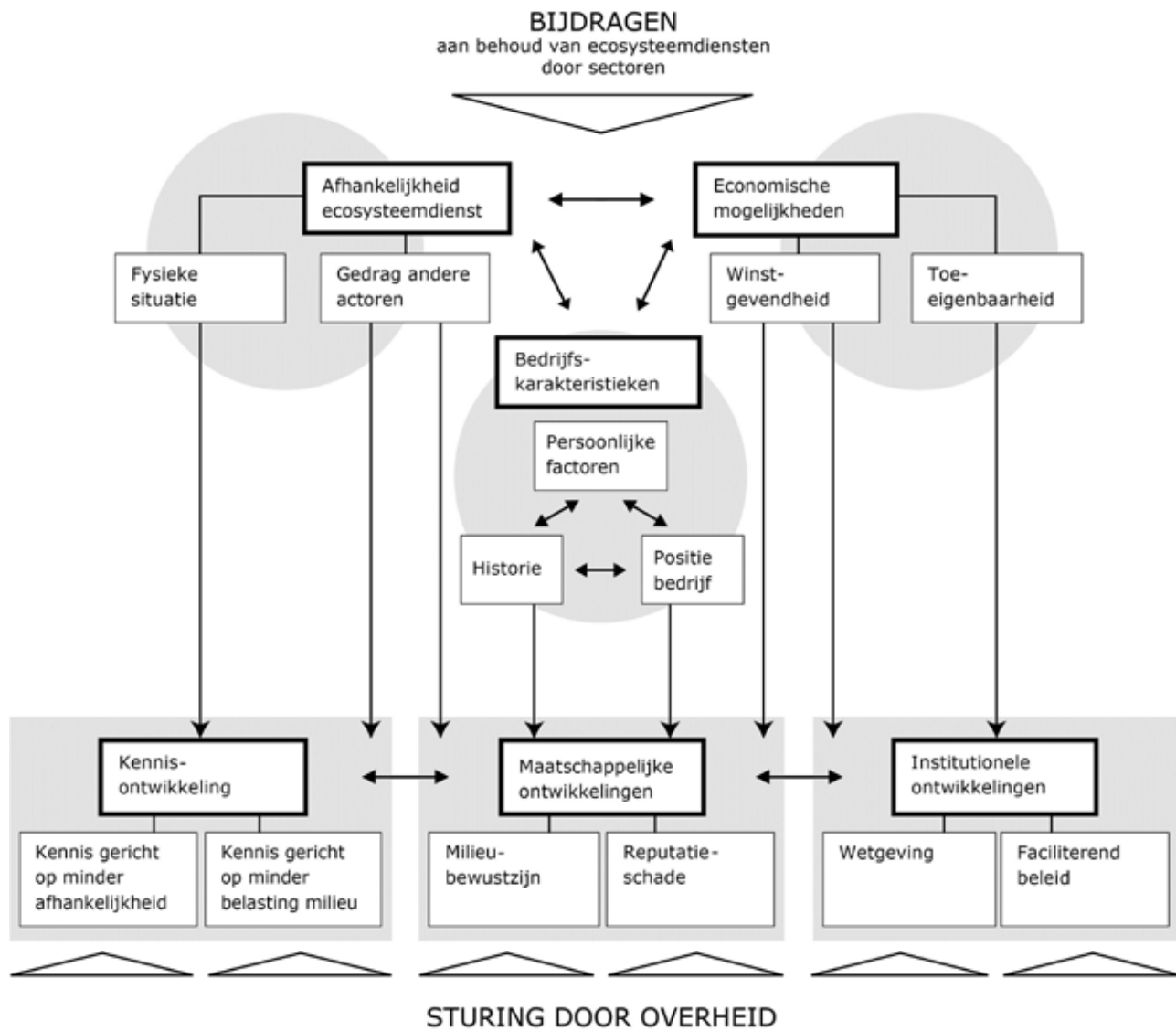
Overigens, investeringen voor de ene categorie ecosystemediensten kunnen een averechts effect hebben op een andere categorie van diensten. Een boseigenaar die geld investeert in zijn productiebos – bijvoorbeeld door jaarlijks te snoeien om na verloop van tijd een zo mooi mogelijk productiehout te krijgen – investeert weliswaar in de productiedienst hout, maar dit kan tegenstrijdig zijn met, zeg, het behoud en de ontwikkeling van de regulerende dienst CO₂-opslag.

Er kunnen uiteenlopende factoren worden geïdentificeerd die de bereidheid tot bijdragen – financiële middelen, tijd, *commitment* – kunnen verklaren. Verondersteld wordt dat de kans dat een sector bijdraagt aan het in stand houden van een ecosystemedienst hoger is naarmate:

- de bedrijfskarakteristieken (inclusief historie, rechtsvorm en visie leidinggevend) beter aansluiten bij het in stand houden van ecosystemediensten (zie Koellner *et al.*, 2011);
- de afhankelijkheid van de ecosystemedienst groter is (zie World Economic Forum, 2010; Triple Value, 2011; KPMG, 2012);

- de (bedrijfs)economische mogelijkheden om de investering in de ecosystemedienst terug te verdienen beter zijn (Triple Value, 2011; KPMG, 2012);
- de kennisontwikkeling die bijdraagt aan het in stand houden van ecosystemediensten beter is;
- de institutionele mogelijkheden om bij te dragen aan behoud van ecosystemediensten beter zijn;
- de maatschappij (met name de consument) bereid is een meerprijs te betalen voor het behoud van ecosystemediensten;
- de sturing door de overheid erop groter is.

De hierboven genoemde zeven basisfactoren staan niet los van elkaar. Kennisontwikkeling waarmee een ecosystemedienst beter (en dus goedkoper) in stand gehouden kan worden, heeft vaak ook economische gevolgen. Hetzelfde geldt voor institutionele belemmeringen, bijvoorbeeld ingewikkelde en dure vergunningen: die zullen eveneens van invloed zijn op de bedrijfseconomische situatie. Maar ook bedrijfskarakteristieken, afhankelijkheid van ecosystemediensten en de economische mogelijkheden beïnvloeden elkaar en staan daarmee niet los van elkaar. Kortom,

- Staat voor: is mede afhankelijk van
- ↔ Staat voor: wederzijdse afhankelijkheid
- ⇨ Staat voor: aangrijpingspunten overheid
- ▭ Staat voor: basisfactoren die van invloed zijn op bijdrage sectoren
- Staat voor: overige factoren die van invloed zijn op bijdrage sectoren

Figuur 2: Overzicht van bepalende factoren bij bijdragen aan beheer en behoud van ecosysteemdiensten

er zit veel samenhang in de verklarende factoren. De basisfactoren en hun samenhang zijn schematisch weergegeven in Figuur 2. Daarnaast zijn zogeheten 'subfactoren' toegevoegd om de basisfactoren verder te karakteriseren.

In Figuur 2 wordt onderscheid gemaakt tussen de risico's die een sector loopt bij een (verdere) degradatie van ecosysteemdiensten (afhankelijkheid van ecosysteemdien-

sten) en de kansen die deze diensten de sector bieden (economische mogelijkheden). Bovenin het schema staan met name factoren op bedrijfsniveau: bedrijfskarakteristieken, afhankelijkheid ecosysteemdienst, en (bedrijfs) economische mogelijkheden. De factoren onderin het schema hebben vooral betrekking hebben op het maatschappelijke niveau kennisontwikkeling, maatschappelijke mogelijkheden en institutionele mogelijkheden.

Casestudies voor vijf economische sectoren

Keuze van de sectoren

In vijf casestudies is voor even zoveel economische sectoren nagegaan wat hun bijdrage is aan het in stand houden van ecosysteemdiensten. De resultaten zijn verkregen door literatuurstudie en *expert-judgement*. De vijf sectoren zijn: biologische landbouw, FSC-houtproductie, MSC-visserij, waterleidingbedrijven, en de Rabobank. Voordat we ingaan op hun daadwerkelijke bijdragen, wordt eerst kort ingegaan op de aanpak en redenen om voor deze vijf sectoren te kiezen.

Met uitzondering van de Rabobank hebben alle sectoren een directe relatie met de fysieke wereld, of beter: met de leefomgeving. Ze maken onderdeel uit van de primaire, secundaire of tertiaire sector, en daarmee geven ze gezamenlijk een indicatief (maar zeker nog geen volledig of presentabel) beeld van de Nederlandse economie. Bij de beschrijving van de afzonderlijke sectoren staan Nederlandse bedrijven centraal. Dat wil zeggen, we beperken ons tot de Nederlandse situatie. Hoewel onze economie bij uitstek 'open' is, met internationale handel en grensoverschrijdende geldstromen, gaan we niet op deze import en export in. Gezien de complexiteit van de internationale component – en om 'probleemmaximalisatie' te voorkomen – is besloten om enkel naar de bedrijven binnen de landsgrenzen te kijken.

De economische sectoren biologische landbouw, FSC (*Forest Stewardship Council*)-houtproductie en MSC (*Marine Stewardship Council*)-visserij hebben met elkaar gemeen dat ze gebruik maken van certificering om de

wijze van productie duidelijk te maken richting consument. Een dergelijke certificering is een kwalificatie van duurzaam ondernemen. Dit duurzaam ondernemen begint in feite waar de wet ophoudt. Door te streven naar duurzaamheid doet de ondernemer per definitie meer dan de wet vereist (Van Tilburg *et al.*, 2012). We stellen ons voor de drie sectoren de vraag hoeveel er geïnvesteerd wordt in certificering en wat het oplevert aan ecosysteemdiensten. Impliciet veronderstellen we hiermee dat door certificering een sector investeert in het in stand houden van bepaalde ecosysteemdiensten. Volmaakt is deze aanpak niet, maar het is wel een transparante manier om een beeld te vormen van de extra activiteiten die deze sectoren vanuit duurzaamheidsoogpunt plegen bij hun productie. Maar of deze extra inzet vervolgens daadwerkelijk bijdraagt aan het beheren en in stand houden van ecosysteemdiensten is onduidelijk. Kortom, het zou te simpel zijn om te suggereren dat de extra gepleegde inzet van bedrijven gelijk gesteld kan worden aan de bijdrage van de sector aan het behoud van ecosysteemdiensten. Maar ze hebben wel met elkaar te maken en worden in deze paper in onderlinge samenhang gezien.

De link tussen ecosysteemdiensten en waterleidingbedrijven is een andere dan die bij de primaire sectoren landbouw, hout, en visserij. Bij waterleidingbedrijven – de secundaire sector – wordt gekeken naar de (natuur) gebieden die deze bedrijven gebruiken voor waterwinning en -zuivering. De vraag hierbij is hoeveel waterleidingbedrijven investeren in de natuurgebieden die ze bezitten dan wel beheren, en hoeveel dat oplevert aan ecosysteemdiensten. Bij de vijfde economische sector – de Rabobank – is de relatie met ecosysteemdiensten het minst expliciet. De Rabobank maakt onderdeel uit van de

Tabel 1: Casestudies in een notendop

	Bijdragen	Kosten	Motieven
Biologische landbouw	Minder schade aan regulerende diensten, vooral omdat geen gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest worden gebruikt	Extra arbeid en extra bewerkingsmachines; lagere opbrengst per hectare	Persoonlijke factoren (zoals idealisme) en economische factoren (m.n. de meerprijs)
FSC-houtproductie	Bijdragen zijn beperkt omdat Nederland een herplantplicht kent en er regels zijn rondom duurzaam beheer	Kosten voor het verkrijgen van een certificaat en evt. aanpassen van de werkwijze	Milieubewustzijn en maatschappelijke ontwikkelingen: Met name (semi) overheidsbedrijven doen mee, om zo een voorbeeld te stellen
MSC-visserij	Minder schade aan regulerende diensten	Kosten voor het verkrijgen van een certificaat en evt. aanpassen van de werkwijze	Persoonlijke factoren (zoals idealisme) en economische factoren (met name toegang tot bepaalde afzetkanalen)
Waterleidingsector	Behoud van biodiversiteit en recreatiemogelijkheden	Kosten voor beheer van natuurgebieden	Historie van het bedrijf en de fysieke situatie. In mindere mate: afhankelijkheid van ecosysteemdienst
Rabobank	Samenwerking met WNF. Doel: minder schade aan regulerende diensten door meer verantwoorde kredieten	Met name investeringen in tijd en commitment	Reputatieschade voorkómen en bedrijfskarakteristieken (duurzaam ondernemen heeft aandacht)

Belangrijke factoren voor biologische bedrijfsvoering in de landbouw zijn persoonlijk van aard, zoals ideologische motieven

tertiaire sector. In deze sector draait het niet om producten die (met behulp van het natuurlijk kapitaal) worden gemaakt, maar om diensten die worden verleend. Dat maakt de link met de fysieke leefomgeving een stuk minder eenduidig. Desondanks staat de Rabobank niet compleet los van de natuur en de ecosystemendiensten die natuur levert. Algemeen geldt dat steeds meer banken letten bij hun kredietverlening op 'groene' of duurzaamheidsaspecten. Voor de Rabobank in het bijzonder geldt dat ze een strategisch samenwerkingsverband met het Wereld Natuur Fonds (WNF) is aangegaan. De vraag in dit onderzoek is hoeveel de Rabobank hierin investeert en wat het haar oplevert.

Resultaten in een notendop

In Tabel 1 is kort weergegeven hoe de verschillende economische sectoren bijdragen aan ecosystemendiensten, wat ze daarvoor opofferen en de motieven die eraan ten grondslag liggen. Voor elke sector beschrijven we kort de belangrijkste resultaten.

Biologische landbouw: minder schade aan regulerende diensten

De biologische landbouw levert productiediensten, zoals voedsel, maar ook regulerende diensten, zoals de opslag van koolstof en de regulering van nutriënten door de bodem (zie De Boer *et al.*, 2012).³ De productiediensten per hectare zijn bij de biologische landbouw lager dan bij de gangbare, gemiddeld 80% op hectareniveau. Daar staat tegenover dat de schade die door de biologische

landbouw wordt toegebracht aan regulerende diensten kleiner is dan bij de gangbare landbouw. Dit komt met name omdat er geen gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest worden gebruikt. In het verleden zijn er pogingen ondernomen om dergelijke kwalitatieve informatie om te zetten in kwantitatieve (lees: in harde euro's). Meeusen *et al.* (2008) hebben hiertoe een eerste aanzet gegeven. Hieruit komt onder meer naar voren dat – in vergelijking met de gangbare variant – biologische akkerbouwbedrijven een positief welvaartseffect hebben van 165 euro per hectare. Het betreft hier de kosten die de maatschappij normaal gesproken moet maken om de negatieve externe effecten van gangbare akkerbouw teniet te doen. Omdat deze bedragen veeleer richtinggevend dan representatief zijn voor de biologische sector, houden we hier een slag om de arm bij het kwantificeren van de specifieke bijdrage die de sector levert aan het in stand houden van ecosystemendiensten. Temeer ook omdat er in de bestaande studies geen link met ecosystemendiensten wordt gelegd.

De bijdrage van de biologische landbouw aan het in stand houden van ecosystemendiensten mag dan lastig in geld uit te drukken zijn, de bedrijfseconomische kosten zijn dat niet. Deze kosten zijn voor de biologische akkerbouw- en vollegrondsgroentenbedrijven hoger dan die voor de gangbare bedrijven (Meeusen *et al.*, 2008). Meer specifiek: de gemiddelde kosten op bedrijfsniveau voor biologische akkerbouw- en vollegrondsgroententeelt komen op 273.219 euro tegen 181.987 euro voor gangbare bedrijven. Iets vergelijkbaars zien we op hectareniveau: ook daar zijn de kosten voor de biologische akkerbouw- en vollegrondsgroententeelt aanzienlijk hoger dan die voor de gangbare sector (6.589 euro tegenover 3.726 euro). Voor de melkveebedrijven ligt dit echter anders. Daar zijn de kosten op bedrijfsniveau vergelijkbaar met de gangbare sector (224.355 euro tegenover 225.850 euro), en op hectareniveau zelfs lager (5.095 euro tegenover 6.412 euro) omdat de biologische melkveebedrijven extensiever werken, met minder inputs per hectare. De hogere kosten in de akkerbouw en vollegrondsgroenten hebben vooral te maken met extra bewerking, omdat geen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt mogen worden. De extra kosten worden met name gemaakt voor extra arbeid en extra bewerkingsmachines. Behalve extra kosten heeft men ook te maken met lagere opbrengsten per hectare. Tegenover deze extra kosten en lagere opbrengsten staat echter wel een hogere marktprijs voor biologische producten.

³ Voedsel wordt doorgaans als ecosystemediens beschouwd, zie bijvoorbeeld de Millennium Ecosystem Assessment (MA, 2005), maar Veeneklaas (2012b, p. 29) plaatst daar vraagtekens bij: "Landbouw kan niet zonder natuur. (...). Maar landbouw heeft naar zijn aard ('van nature' is men geneigd te zeggen) weinig op met ten minste één kenmerk van de natuur: het niet door mensen gecontroleerde karakter. Daarom ben ik geneigd grasland met extensieve begrazing (denk aan schapenhouderij in Schotland) wel te beschouwen als ecosysteem, met de opbrengsten uit de veehouderij als ecosystemediens, maar een beteelde akker niet (...)."

⁴ FSC is weliswaar het meest bekende duurzame houtkeurmerk in Nederland, maar niet het enige. Een tweede certificeringssysteem is namelijk het Program for the Endorsement of Certification Systems (PEFC) dat in de wereld veel meer bos heeft gecertificeerd dan FSC (238 miljoen hectare versus 170 miljoen hectare). FSC bestaat echter tien jaar langer dan het PEFC, en wordt ondersteund door organisaties als Greenpeace, het Wereld Natuur Fonds en Milieudefensie. Bovendien: voor het beheer van het bos in Nederland is tot nu toe alleen het FSC in gebruik.

Belangrijke factoren voor biologische bedrijfsvoering in de landbouw zijn persoonlijk van aard, zoals ideologische motieven. Daarnaast zijn er economische mogelijkheden, want ook een biologische boer denkt via zijn portemonnee. De meerprijs die wordt betaald is belangrijk, al vormt deze in veel gevallen een 'objectieve' weerspiegeling van de hogere productiekosten'; dat wil zeggen, een hogere prijs is een compensatie voor de hogere kosten.

FSC-houtproductie: bijdragen zijn beperkt

De FSC-houtsector levert hout, dat onder meer gebruikt wordt voor meubels en energie (uit biomassa).⁴ Een hectare FSC-bos levert evenveel hout op als niet gecertificeerd bos – bij zacht houtsoorten uit Europa en Noord-Amerika is er vrijwel geen verschil met niet-gecertificeerd hout. Het effect van FSC-certificering op behoud van regulerende diensten is hier dan ook kleiner dan in bijvoorbeeld tropische bossen. FSC-hout gaat uit van 'goed bosbeheer' (geen illegale houtkap, na de houtkap krijgt het bos de kans zich te herstellen, en de houtkap is minder dan de bijgroei in de herstelperiode), maar in Nederland vindt überhaupt geen of weinig illegale houtkap plaats en kennen we al een herplantplicht en regels en afspraken (gedragscodes) rond het duurzaam beheer van bos. Kortom, het verschil tussen FSC-hout en bestaande wetgeving omtrent houtproductie is niet groot. Desondanks was eind 2012 171.400 ha bos in Nederland FSC-gecertificeerd, wat neer komt op 48% van het bosareaal.

De extra kosten voor FSC-houtproductie ten opzichte van niet gecertificeerde productie bestaan uit kosten van administratie en van de jaarlijkse controles. De hoogte van deze kosten hangt af van de omvang van het te certificeren bosbezit, en is daarmee afhankelijk van de specifieke situatie. Tot 50 ha is het vaste tarief 110 euro per jaar. Voor bedrijven groter dan 50 ha is de jaarlijkse bijdrage 275 euro plus 2 euro per ha voor het areaal tussen 50-100 ha, en 1,50 euro per ha voor het areaal

tussen 100-750 ha. Voor een areaal van meer dan 750 ha is deze bijdrage 1.350 euro. Verder zijn er kosten verbonden aan het vergaren van kennis omtrent voorschriften, en eventueel het aanpassen van de werkwijze. Omdat in Nederland een herplantplicht geldt en er weinig risico is op illegale houtkap, zal het aanpassen van de werkwijze veelal beperkt zijn. Tegenover de kosten staat geen structureel hogere houtprijs, omdat de verwerkende industrie niet bereid is een meerprijs te betalen.

Een belangrijk motief voor het behalen van een FSC-certificaat is de positie van het bedrijf. Met name (semi) overheidsorganisaties doen mee, zoals Staatsbosbeheer, zij willen voorbeeldstellend zijn voor andere bosbezitters. Daarnaast spelen maatschappelijke ontwikkelingen een belangrijke rol. Steeds vaker wordt FSC-hout als de 'standaard' gezien. Een groot gedeelte van het houtassortiment van de Gamma-bouwmarkt bijvoorbeeld is gelabeld met het FSC-keurmerk. En ook alle grote milieu- en natuurorganisaties bevelen FSC-hout aan. Prijs speelt dus nauwelijks een rol, het zijn vooral andere zaken die het aanbod aan FSC-hout bepalen, zoals maatschappelijke positie, imago en reputatie.

MSC-visserij: minder schade aan regulerende diensten

De productiedienst waar MSC-visserij gebruik van maakt is de vispopulatie. Circa 6% van de wild gevangen vis is MSC-gecertificeerd. MSC-certificatie heeft als doel de schade aan regulerende diensten zoveel mogelijk te beperken. Volgens de website van MSC is het doel van de certificering om "... bij te dragen aan gezonde oceanen. We willen dit bereiken door duurzame vispraktijken te herkennen en te belonen..." Door MSC is een standaard voor duurzame visserij ontwikkeld. Elementen van duurzame visserij zijn: duurzaam beheer van visstanden, reductie van brandstofgebruik, reductie van bijvangst, en verminderen van de impact op de zeebodem en andere aspecten van het ecosysteem.

Een belangrijk motief om een FSC-certificaat te behalen is de positie van het bedrijf

Momenteel is ongeveer 6% van de wild gevangen vis MSC-gecertificeerd

De extra bedrijfseconomische kosten voor MSC-visserij ten opzichte van gangbare visserij bestaan vooral uit kosten voor certificering. Mogelijk moeten vissers investeren in een andere werkwijze, maar men gaat ervan uit dat met name vissers die al grotendeels voldoen aan de MSC-voorschriften overgaan tot certificering. Certificering brengt voor de vissers administratieve lasten met zich mee, alsmede kosten voor de certificerende instelling. Tegenover de kosten staat veelal geen meerprijs. Wel is MSC-certificering een voorwaarde om toegang te krijgen tot bepaalde supermarktketens. Certificering is dus van belang voor bepaalde afzetkanalen. De totale kosten voor certificering zijn afhankelijk van de huidige werkwijze van de visser en van de reeds beschikbare informatie. Schattingen van de kosten van certificering lopen uiteen van 10.000 tot 100.000 euro per visser per jaar. Bovendien bestaan er diverse subsidies waarmee vissers aangemoedigd worden over te gaan op MSC-certificering. Weliswaar indirect, maar daarmee draagt ook de maatschappij bij aan de certificering van Nederlandse vissers.

Motieven om een MSC-certificaat te halen kunnen zijn: persoonlijke motieven (zoals idealisme) en/of economische mogelijkheden. Laatstgenoemde mogelijkheden zijn ingegeven vanuit een marketing-motief, want met het MSC-label kan toegang worden verschaft tot bepaalde afzetkanalen. Tegelijkertijd vormt het persoonlijke aspect juist ook een drempel voor verduurzaming van de sector, in het bijzonder de mentaliteit van de visserijmannen die vaak 'op zichzelf zijn', zoals dagblad *Trouw* onlangs schreef (De Vré, 2013). Daarnaast zijn banken terughoudend met geld uitlenen, met name als het gaat om vernieuwing die zich nog moet bewijzen.

Waterleidingsector: behoud van biodiversiteit en recreatiemogelijkheden

De productiedienst waar waterleidingbedrijven gebruik van maken is (schoon) water. Waterleidingbedrijven hebben van oudsher natuurgebieden in bezit. De kwaliteit van de natuur in de waterwingebieden wordt zeer hoog geschat. Op het grondgebied van waterwinbedrijven (21.000 ha) wordt 60-80% van alle planten- en diersoorten in Nederland aangetroffen. Ruim 14.000 ha van het natuurgebied valt onder de Habitatrictlijn. De waterleidingbedrijven dragen actief bij aan natuurbeheer – en daarmee aan het behoud van biodiversiteit –, aan het behoud van regulerende diensten, en aan het bieden van recreatiemogelijkheden.

De bijdragen die ze leveren, zijn divers van aard. Zo besteden de duinwaterbedrijven PWN, Dunea en Waternet respectievelijk 4,3 miljoen euro, 2,4 miljoen euro en 3,5 miljoen euro per jaar aan het beheer van de natuurgebieden die ze beheren (en die in eerste instantie tot doel hebben de filtering en opslag van water). De kosten voor beheer worden doorberekend aan de consument. Dat

Waterleidingbedrijven dragen actief bij aan natuurbeheer onder meer in de duingebieden

komt neer op ongeveer 4 cent per m³ bij PWN, 4 cent per m³ bij Dunea en 5-6 cent per m³ bij Waternet. Natuur vormt daarmee een integraal onderdeel van het beleid (zie ook de Drinkwaterwet, artikel 7). Natuurbeheer is er vaak statutair vastgelegd, en er zijn deskundigen in dienst op het gebied van ecologie en natuurbeheer.

Ook investeren waterleidingbedrijven rechtstreeks in de gebieden waar het drinkwater vandaan komt, door het aan te kopen en als natuurgebied te (laten) onderhouden. Vitens, bijvoorbeeld, heeft onlangs 200 hectare grond van de gemeente Nijmegen gekocht, waar het bedrijf al jarenlang drinkwater water wint, en in erfpacht aan Natuurmonumenten overgedragen. Zo worden waterwinnen en levering veilig gesteld.

De motieven van waterleidingbedrijven om natuurgebieden te beheren zijn allereerst historisch bepaald. Natuurbezit was een middel om de steden van veilig en betrouwbaar drinkwater te voorzien. Het was een essentiële bron van schoon drinkwater (De Jonge *et al.*, 2012). Maatschappelijke ontwikkelingen (behoud van de duinen als natuurgebied is belangrijk geworden), institutionele ontwikkelingen (met name wetgeving), kennisontwikkeling (er zijn nieuwe methoden ontwikkeld om water te filteren), en imago en het vervullen van een voorbeeldfunctie hebben ertoe geleid dat de natuurgebieden nu op een andere wijze worden ingezet. Duingebieden worden vooral nog gebruikt voor microbiologische filtering (dat wil zeggen natuurlijke desinfectie) en voor opslag van zoet water als buffer, niet alleen in tijden van droogte en vervuiling van oppervlaktewater maar ook om bijvoorbeeld piekbelasting af te vlakken. Ook hebben de waterleidingbedrijven – naast het winnen van drinkwater – behoud van biodiversiteit en recreatie als expliciet doel gesteld.

Rabobank: bijdrage via samenwerking met WNF

De Rabobank is in 2011 een samenwerkingsverband aangegaan met het Wereld Natuur Fonds (WNF), gericht

op het verduurzamen van internationale voedsel- en landbouwketens. Daarmee heeft de Rabobank nog geen directe invloed op behoud van ecosysteemdiensten, maar wel indirect via het verstrekken van krediet aan de landbouwsector. Na investeringen in soja en palmolie die leidde tot maatschappelijke onrust, is de Rabobank meer aandacht gaan besteden aan risicomanagement gericht op het voorkomen van imagoschade. De samenwerking met WNF is mede van belang om vroegtijdig informatie te verkrijgen over maatschappelijk gevoelige investeringen. De Rabobank – van oudsher thuis in de landbouw- en voedselsector – investeert in bedrijven die gebruik maken van productiediensten, en wil voorkomen dat een te grote schade aan regulerende diensten tot maatschappelijke ophef leidt. Voorstelbaar is dat voor de bank een goede invulling van duurzaamheid door een land- of tuinbouwbedrijf een indicatie is van minder risico van het uitstaande krediet. Van goede bedoelingen alleen kan niemand leven. Vandaar dus dat de handelswijze van de Rabobank niet geheel zonder eigenbelang is, er gaat een belangrijke drijfveer achter schuil: wie goed doet, geld ontmoet.

Voor het samenwerkingsverband hebben zowel Rabobank als WNF drie werknemers ingezet. De wijze waarop de Rabobank samenwerkt met WNF is niet zozeer uit te drukken in geld. Het gaat veel meer om *commitment*.

Zoals gezegd, een belangrijk motief van de Rabobank om samen te werken met WNF is het voorkomen van reputatieschade (een vorm van risicomanagement). Maar daarnaast spelen ook bedrijfskarakteristieken een rol, en wil de Rabobank die als coöperatieve bank destijds door boeren is opgericht, duurzaam ondernemen serieus nemen. Op de website 'Platform Duurzaam Den Haag' vat de bank het als volgt samen: "De Rabobank heeft duurzaamheid hoog in het vaandel. Logisch: als coöperatieve bank zijn we van nature bezig met de wereld om ons heen. (...) Er is veel kapitaal nodig voor een duurzame hervorming van de economie en laten we eerlijk zijn: daar liggen voor ons als bankiers ook commerciële kansen."

Conclusies

We kunnen een drietal conclusies trekken. Ten eerste, bedrijven investeren niet specifiek in behoud van ecosysteemdiensten. Een enkele sector daargelaten – zoals de waterleidingbedrijven – gaat het de bedrijven niet zozeer om natuurbescherming (in de zin van: ecosysteemdiensten beheren) als wel om het beperken van de schade die men, door het productieproces, toebrengt aan ecosysteemdiensten. Met andere woorden, bedrijven dragen veeleer bij aan duurzame bedrijfsprocessen, ketenverantwoordelijkheid, of 'verantwoorde' afzetmogelijkheden, etc. Het resultaat kan echter zijn een duurzaam gebruik van ecosysteemdiensten. Dit past binnen de betoogtrant van Gaaff & Melman (2010, p. 35) die stellen dat het verschaf-

Rabobank en WNF werken samen op basis van commitment

fen van inzicht in en het bijdragen aan "de duurzaamheid van ons omgevingsgebruik" een belangrijke reden is voor de ontwikkeling en toepassing van het begrip ecosysteemdiensten. Tegelijkertijd constateren de twee onderzoekers dat er nog volop kennis nodig is om de koppeling tussen duurzaamheid en het benutten van ecosysteemdiensten handen en voeten te geven. Dit onderzoek heeft geprobeerd om deze koppeling verder te duiden en in beeld te brengen.

Een tweede conclusie is dat de resultaten laten zien dat het duurzaamheidsstreven van sectoren niet zo zeer begrepen moet worden in termen van concrete investeringen in het behoud van ecosysteemdiensten, maar veeleer in een bredere context van wijze van bedrijfsvoeren en de daaraan verbonden visies. Een belangrijk motief daarbij is economisch van aard, en niet (louter) ideologisch. In wetenschappelijke studies wordt over het algemeen een positief verband geconstateerd tussen duurzaamheid en financiële prestaties (Van Tilburg *et al.*, 2012). "Erst das Fressen, dan die Moral", zoals Bertold Brecht het kernachtig samenvatte in zijn Driestuiversopera. Indirect spelen hierbij ook zaken als reputatie, imago en 'voorbeeldfunctie' een rol. De waarde van een bedrijf wordt vandaag de dag niet louter afgemeten aan fysieke bezittingen, zoals productielijnen of gebouwen, maar meer en meer medebepaald door niet-tastbare aspecten, zoals merk en reputatie (zie ook McKinsey, 2010). Het voorkomen van reputatieschade door vervuiling of overexploitatie vormt daarmee een belangrijker wordend motief om verantwoord en zorgzaam met ecosysteemdiensten om te gaan. Hiermee samenhangend blijkt over het algemeen dat bedrijven die afhankelijk zijn van niet-vernieuwbare hulpbronnen, zoals mineralen, erts en fossiele brandstoffen, eerder voorlopers in duurzaamheid zijn dan sectoren die draaien op vernieuwbare hulpbronnen, zoals hout, vis en rubber (Wenning & Apitz, 2012).

De laatste conclusie is dat relatief veel bestaande literatuur over motieven voor het in stand houden van ecosys-

teemdiensten (of breder: natuur) is geschreven vanuit het gezichtspunt van een bedrijf. Hierbij staan zaken centraal als de afhankelijkheid van ecosystemendiensten (en de risico's van grondstoffenschaarste) en de economische mogelijkheden voor gebruik ervan (kansen, zoals 'building with nature'). De laatste tijd komt er evenwel vanuit de maatschappij en het beleid steeds meer aandacht voor deze risico's en kansen gekomen, bijvoorbeeld via kennisontwikkeling en het weghalen van institutionele belemmeringen. Via het Topsectorenbeleid, lopend TEEB-onderzoek en 'Green Deals' zijn dat belangrijke knoppen waaraan de overheid kan draaien. Huidig onderzoek van de WOT Natuur & Milieu gaat dieper op deze verbreding in, in het bijzonder op de mogelijkheden voor de overheid om meer financiering en *commitment* vanuit de markt te halen voor de instandhouding van ecosystemendiensten.

Literatuur

- Ambec, S. en P. Lanoie (2008). Does it pay to be green? A systematic overview. *Academy of Management Perspectives*, 22 (4), pp. 45-62.
- Bishop, J. (ed.) (2012). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity in Business and Enterprise. An Output of TEEB: The Economics of Ecosystems and Biodiversity*. London and New York, Earthscan.
- Boer, H.C. de, M.A. Dolman, A.L. Gerritsen, J. Kros, M.P.W. Sonneveld, M. Stuiver, C.J.A.M. Termeer, Th.V. Vellinga, W. de Vries & J. Bouma (2012). *Effecten van kringlooplandbouw op ecosystemendiensten en milieukwaliteit – Een integrale analyse van People, Planet & Profit op gebiedsniveau, en de potentie voor zelfsturing, met de Noordlike Fryske Wâlden als inspirerend Voorbeeld*. Lelystad, Wageningen Livestock Research.
- Gaaff, A. & Th.C.P. Melman (2010). *EHS en ecosystemendienste; Verkenning onderzoeksvragen samenhangend met kosten en baten op lange termijn*. LEI Wageningen UR, Den Haag en Alterra Wageningen UR, Wageningen, LEI-rapport 2010-052 en Alterra-rapport 2092.
- Jonge, H. de, L. Geelen & P. Spiereburg (2012). Duinen en waterwinning: functionele natuur met een toekomst. *Landschap*, 29 (3), pp. 119-123.
- Koellner, T., Sell, J. & G. Navarro (2011). Why and how much are firms willing to invest in ecosystem services from tropical forests? A comparison of international and Costa Rican firms. *Ecological Economics*, 69, pp. 2127-2139.
- KPMG (2012). *TEEB voor het Nederlandse Bedrijfsleven; The Economics of Ecosystems & Biodiversity*. Amstelveen.
- Kroon, J. (2012). Weg met duurzaamheid. *NRC*, 23 maart 2012.
- Millennium Ecosystem Assessment (MA) (2005). *Ecosystems and Human Well-being; Synthesis*. Washington DC, Island Press.
- McKinsey (2010). *The next environmental Issue for Business; McKinsey Global Survey Results*. McKinsey & Company.
- Meeusen, M.J.G., S. Reinhard & E.J. Bos (2008). *Waardering van de duurzaamheidsprestaties van de biologische Landbouw*. Den Haag, LEI Wageningen UR, LEI-rapport 2008-017.
- PwC. (2010). *Biodiversity and Business Risk; A Global Risks Network Briefing*. Geneva, World Economic Forum.
- Sukhdev, P. (2012). The corporate climate overhaul. *Nature*, 486, pp. 27-28.
- Tilburg, R. van, R. van Tulder, M. Francken & A. da Rosa (2012). *Duurzaam ondernemen waarmaken; Het bedrijfskundig perspectief*. Assen, Van Gorcum.
- Triple Value (2011). *Verankering van biodiversiteit in strategie en bedrijfspraktijk*. Den Haag, Triple Value Strategy Consulting.
- Veeneklaas, F. (2012a). *Over ecosystemendiensten; Een afbakening*. WOT Natuur & Milieu, Wageningen UR, Wageningen, WOT-paper 16.
- Veeneklaas, F. (2012b). *Het natuurdebat ontward; Natuur als erfgoed, als kapitaalgoed en als consumptiegoed*. Utrecht, InnovatieNetwerk.
- Vré, K. de (2013). Netjes gevangen. *Trouw*, katern 'De Verdieping', 13 mei 2013.

Wenning, R.J. & S.E. Apitz (2012). Ecosystem services: protecting the commons. *Integrated Environmental Assessment and Management*, 8 (3), pp. 395-396.

World Economic Forum (2010). *Biodiversity and business risk – A global risks network briefing*. A briefing paper for participants engaged in biodiversity related discussions at the World Economic Forum Davos-Klosters Annual meeting, Prepared by PricewaterhouseCoopers for the World Economic Forum, January 2010.

Websites

<http://www.msc.org/over-ons/visie-missie> (geopend op 24 april 2013).
<http://www.platformduurzaamdenhaag.nl/index.php?id=61> (geopend op 6 mei 2013).

Colofon

Auteurs: M.J.W Smits en C.M. van der Heide

Achtergronden van deze paper zijn te vinden in WOT-werkdocument 342: M.J.W. Smits, C.M. van der Heide m.m.v. S.W.K. van den Burg, M.J.G. Meeusen & M.J. Voskuilen (2013). *Duurzaam gebruik van ecosystemendiensten door private sectoren*.

© 2013

LEI Wageningen UR
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T (070) 335 83 30
E informatie.lei@wur.nl

ISSN 1879-4688

De reeks 'WOT-papers' is een uitgave van de Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Een WOT-paper bevat resultaten van afgerond onderzoek een voor de doelgroep zo toegankelijk mogelijke wijze. De maatschappelijke discussie waarbinnen en waarom het onderzoek is uitgevoerd, komt daarbij nadrukkelijk aan de orde, evenals de beleidsrelevantie en mogelijk de wetenschappelijke relevantie van de resultaten.

Onderzoekopdrachten van de WOT Natuur & Milieu worden gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken (EZ).

Deze paper is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit WOT Natuur & Milieu.

Project WOT-04-011-036.13

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T (0317) 48 54 71
F (0317) 41 90 00
E info.wnm@wur.nl
I www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

